

Dit artikel is afkomstig uit het
tijdschrift Egoscoop, themanummer Taal
Jaargang 15, nummer 4

Deze Egoscoop is na te bestellen via
www.onderwijsmaakjesamen.nl/webwinkel

PRENTENBOEKEN

Door: Paul Filipiak

Woordenschatvergroting bij jonge kinderen kan heel goed door prentenboeken te gebruiken. Ervaring, beleving en samen praten, krijgen zo de ruimte. De betrokkenheid wordt gestimuleerd. Het verzorgen van goed en werkelijkheidsnabij woordenschatonderwijs aan jonge kinderen dient gestoeld te zijn op een aantal technieken en aanpakstrategieën. In dit artikel worden hier handvatten voor gegeven.

Concrete en abstracte woorden

Door eerst aandacht te besteden aan concrete woorden, maak je het boek toegankelijk. Neerleggen kun je uitbeelden, de beer kun je aanwijzen in de huishoek. Het is uitermate belangrijk om voor een eerste vertelling bij het prentenboek vooraf een basis te leggen van begrippen, concrete woorden. Het zijn de woorden uit de vertelling die je gemakkelijk kunt aanwijzen en uitbeelden. Ze vormen een basis voor het begrijpen van abstracte woorden zoals overall. Deze woorden zijn moeilijker uit te leggen en krijgen pas betekenis in de context van het herhaald aangeboden prentenboek.

Aanpassing aan het niveau

Een prentenboek kun je na de spelende introductie eerst eenvoudig vertellen aan de hand van de prenten. Kijk bijvoorbeeld eens naar twee versies van het beginfragment uit *Welterusten Kleine Beer*.

Moeilijke voorleesversie (uit het prentenboek)	Makkelijke vertelversie
En waren eens twee beren.	Dit is Grote beer.
Grote Beer en Kleine Beer.	En dit is Kleine beer.
De hele dag hadden ze buiten in de sneeuw gespeeld.	Grote beer en Kleine beer spelen de hele dag in de sneeuw.
Toen de zon onderging en het donker werd, gingen ze naar hun hol.	De zon gaat onder. Grote Beer en Kleine Beer gaan naar hun hol.

Door eerst een prentenboek in de tegenwoordige tijd te vertellen, kun je het verhaal aanbieden op het taalniveau van de kinderen en kun je ook goed rekening houden met hun reacties. Je bent immers met je ogen niet gefixeerd op de tekst in het prentenboek. Je kunt de kinderen aankijken. Voorlezen van de tekst die in het prentenboek staat, kan het best gedaan worden nadat het verhaal spelend en vertellend is geïntroduceerd en kinderen de kern van het verhaal al beter begrijpen.

Vertrouwde woordcombinaties

Woorden komen vaak voor in vertrouwde woordcombinaties: nog steeds niet, al die sterren, en dergelijke. Kinderen pikken woorden dan ook vaak op in combinaties of in hele zinnen: Kun je niet slapen, kleine beer? Daardoor raken ze ook vertrouwd met zinspatronen en kunnen ze verhalen beter navertellen. Het vormt een basis voor hun zinsbouwontwikkeling.

Concrete woorden die je kunt aanwijzen of uitbeelden uit <i>Welterusten Kleine Beer</i> .	Abstractere woorden die duidelijk worden door de herhaling.	Woordcombinaties uit <i>Welterusten Kleine Beer</i>
• neerleggen • lopen • donker	• bang • waar • overall	• Bang voor het donker • Dank je wel • Nu gaan slapen hoor

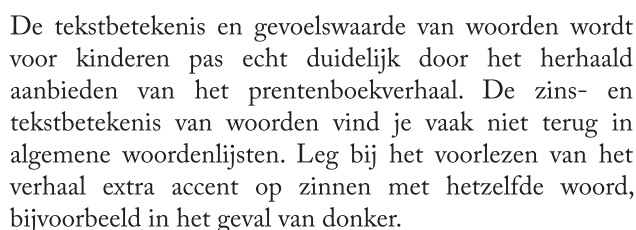
Zinsbetekenis

Wat valt verder op ten aanzien van woorden in prentenboeken? In de zin Grote beer bracht Kleine beer naar bed, achter in het hol, waar het donker was zegt het woord donker iets over het woord hol. Deze twee woorden leggen elkaar als het ware een beetje uit. In 'doorleefde zinnen' krijgen de woorden anders gezegd hun speciale betekenis en gevoelswaarde. Dit is de zinsbetekenis van woorden: kinderen komen in levensecht taalgebruik geen losse woorden tegen, maar horen en gebruiken woorden in zinnen. De zinsbetekenis van woorden is erg belangrijk en wordt voor kinderen geleidelijk duidelijk, door het herhaald aanbieden van het prentenboekverhaal.

Tekstbetekenis

Wanneer we het woord donker in het prentenboek *Welterusten kleine beer* volgen dan lijkt het alsof er een onzichtbare 'betekenislijn' in het verhaal loopt, waarbij dit woord sterk is betrokken: het verhaal vertelt dus eigenlijk heel veel over een woord als donker op verschillende plekken in de tekst.

- In het hol, waar het donker was.
- Het is zo donker!
- Het is overall donker.
- Het was nog wel erg donker.
- Het is nog steeds donker.

Kijk eens naar de volgende voorbeelden uit *Welterusten Kleine Beer*:

Grote beer wiegde Kleine beer zachtjes **heen** en weer

Goede prentenboeken bevatten regelmatig verschillende zinnen, met daarin hetzelfde woord in een iets andere of ook in dezelfde betekenis. Als kinderen vertrouwd zijn met het verhaal, kun je de kinderen de zinnen met hetzelfde woord extra laten horen en eventueel laten nazeggen.

De woorden trein, auto, fiets, kunnen in de rubriek voertuigen worden ondergebracht. Om te kunnen leren wat voertuigen zijn, moet kinderen al weten wat woorden als trein, auto en fiets betekenen en wat het gemeenschappelijke aan deze woorden is. Ze moeten ook weten wat een step is maar dat dát géén voertuig is. Dat houdt in dat kinderen al behoorlijk veel woorden moeten kennen om zinvol de abstracte relaties tussen woorden in een categorie als voertuig te kunnen leren. En dan hebben

Activiteit 1 Spelen en praten bij voorwerpen en knuffels uit het prentenboek. Leg de nadruk op de concrete woorden.

Activiteit 2 De eerste vertelling van de eenvoudige verhaalversie + het aanwijzen en benoemen van de concrete woorden.

Activiteit 3 De tweede vertelling van de eenvoudige verhaalversie + het uitspelen van concrete (werk)woorden en zinnen uit het verhaal.

Activiteit 4 De derde vertelling van de eenvoudige verhaalversie+ makkelijke en moeilijke vragen + gesprekjes + de aandacht voor abstracte woorden en woordcombinaties.

Activiteit 5 Het voorlezen van de moeilijke verhaalversie + zins- en tekstbetekenis van woorden + het navertellen door de kinderen en het levensecht gebruik van woorden en zinnen die zijn langs gekomen.

Activiteit 6 Het afluisteren van een bandje met de moeilijke verhaalversie of het bekijken van het prentenboek op DVD. Eventueel het gebruik van een mondelinge gatentekst die je voorleest en waarbij de kinderen de ontbrekende woorden zeggen.

Veel woorden

In de prentenboeken Ivo en zijn nieuwe zusje, Kiki gaat naar school, Samen kunnen we alles, Kikker in de kou, Dottie's eieren, Welterusten Kleine beer, Rupsje Nooitgenoeg, telden we 2089 verschillende woorden. Dus door intensief gebruik van prentenboeken in groep 1 tot en met 4, komen talloze woorden langs. En je hoeft ze allemaal niet precies te tellen en expliciet aan te leren. Het herhaald aanbieden van prentenboeken komt grotendeels neer op het impliciet leren van veel woorden die kinderen eerst oppervlakkig leren kennen. Dat vormt een grote bijdrage aan hun woordenschatontwikkeling.

Herhaald aanbieden

Bovenstaande woordweetjes kunnen gebruikt worden in het spelend, vertellend en voorlezend aanbieden van het prentenboek. Dat gaat in een serie van activiteiten. De aard van en het aantal activiteiten hangt af van het werken met peuters, jongste of oudste kleuters. Maak dus een geschikte, zo nodig beperkte keuze uit onderstaande activiteiten bij de aanbidding van prentenboeken.

Belangrijk is de spelende en pratende start met de voorwerpen en knuffels uit het prentenboek. Eerst doen de kinderen daarmee ervaring op en dan pas stap je over op het bijpassende verhaal. De activiteiten kunnen nog verder gespecificeerd worden in de aspecten waaruit gekozen kan worden. Bijvoorbeeld bij activiteit 1 Spelen en praten met voorwerpen en knuffels uit het prentenboek:

- Stimuleer de concrete woordenschat met een vertelkoffer of verteltafel, met spullen en knuffels die bij het verhaal passen.
- Ga in op eigen ervaringen van de kinderen en hun inbreng tijdens de activiteit.

Ook de andere activiteiten kunnen worden ingevuld met leerkrachtvaardigheden.

Variatie

Het herhaald vertellen en voorlezen van prentenboeken wordt niet saai indien er bij elke herhaling gebruik wordt gemaakt van de verschillende deelonderwerpen in de goede prentenboekverhalen. Bijvoorbeeld in *Welterusten Kleine Beer* zijn de deelonderwerpen:

- Licht en donker, dag en nacht
- Naar bed gaan en opstaan
- Groot, groter, grootst, allergrootst
- Het aansteken van de lantaarn
- Bang en niet bang
- In slaap vallen en wakker worden
- De maan en de sterren

Stelling over taalonderwijs:

De meeste leerkrachten kijken te veel na en te weinig rond.

Door gebruik te maken van deelonderwerpen is een prentenboek tevens beter inpasbaar in een thema. Die herhaling kan ook steeds verrassend worden gemaakt door het gebruik van het vertelkastje (Kamishibai) en door vertelpantomime in de vorm van een Spaans schimmenspel. Bijvoorbeeld met het prentenboek *Monstertje Mo* wil in een boek (Elsbeth Fontein), waar achter in het boek wordt beschreven hoe je *Monstertje Mo*, de Giraf, de Dolfijn en het Spook als schimfiguren kunt knutselen en achter een laken met een lamp kunt gebruiken bij het voorlezen van het verhaal.

Geschikte prentenboeken

In een prentenboekenproject kozen we voor prentenboeken als:

- Rupsje nooit genoeg, Eric Carle
- Welterusten Kleine Beer, Martin Waddell
- Ik wil die! Imme Dros,
- Mol en Hond, Jet Boeke
- Wie wil er mijn vriendje zijn?, Theo Dubbelaar
- Ivo en zijn nieuwe zusje, Lannoo Tiel, uitgever
- Kiki gaat naar school, Amy Hest
- Samen kunnen we alles, Ingrid Schubert
- Kikker in de kou, Max Velthuis
- Dottie's eieren, Julie Sykes
- Een taart voor Klein Beer, Max Veldhuis

De genoemde prentenboeken zijn niet altijd meer te verkrijgen. Schakel een bibliotheek of kinderboekenwinkel in om vergelijkbare, thematische, actuele en beschikbare prentenboeken te vinden. Het zijn prentenboeken met veel herhaling en een rijke woordenschat die je vertellend kunt gebruiken bij peuters en ook voorlezend bij kleuters. Door de boeken aan te bieden zoals hierboven beschreven staat, sluit je aan bij de belevingswereld van het jonge kind. Ze worden meegenomen in het verhaal en dat heeft absoluut invloed op de mate van betrokkenheid en hun ontwikkeling.

Paul Filipiak

Onderwijsadviseur OMJS
paul@onderwijsmaakjesamen.nl